

Op Pad met Alex Datema in Niekerk

CV Alex Datema

1984-1988	studie Veehouderij aan het Van Hall Instituut
1988-heden	melkveehouder te Niekerk
1997-2003	bestuurslid Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt en voorzitter NAJK-Edu
2007-2016	voorzitter Agrarisch Natuurvereniging Boer & Natuur Zuidelijk Westerkwartier
2009-heden	algemeen bestuurslid Waterschap Noorderzijlvest
2016-heden	voorzitter BoerenNatuur.nl

Laatste kans agrarisch natuurbeheer

Alex Datema is melkveehouder en voorzitter van BoerenNatuur.nl, de organisatie die sinds 2016 belast is met de uitvoering van het nieuwe stelsel van agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Het is de laatste kans voor dit beheer, weet hij, maar hij gelooft in een positieve uitkomst. Alleen, dan moeten de provincies de beleidsmonitoring wel fijnmaziger opzetten. “Als je alleen op landelijk niveau uitspraken kunt doen over trends, kan ik nu al voorspellen dat de conclusie zal zijn dat het allemaal niet veel heeft geholpen. Daarvoor is de oppervlakte agrarisch natuurbeheer te klein.”

Wat voor bedrijf heb je?

“Ik heb een melkveebedrijf met 110 melkkoeien, twee melkrobots en een compagnon met wie ik dat geheel run. We hebben ruim 60 hectare in eigendom en we huren nog 10 hectare op afstand. Die 60 hectare ligt als één blok achter de boerderij en op 15 hectare daarvan doen we aan weidevogelbeheer. Op dik 5 hectare geldt een uitgestelde maaidatum, op een halve hectare hebben we kruidenrijke grasrand en een stukje land van 0,2 hectare is plasdras gezet. Op de rest bestaat het beheer uit nestbescherming.”

Hoe ben je ertoe gekomen om weidevogelbeheer te gaan doen?

“We deden dat eigenlijk altijd al, alleen niet georganiseerd. Ik ben opgegroeid met weidevogels. Met veel meer weidevogels dan we nu hebben. Ik heb altijd geleerd dat als er ergens een vogel broedde, dan rijd je daar om heen. Dat hoort erbij. Op een gegeven moment kwamen daar allerlei subsidieregels voor. Toen heb ik samen met mijn neef een rondje langs de burens gemaakt van goh, zullen we dat met elkaar gaan doen. En zo zijn we het subsidiesysteem ingerold en bewuster met agrarisch natuurbeheer bezig gegaan. Dat was rond 2000.”

Er is een nieuw stelsel van agrarisch natuur- en landschapsbeheer gekomen waarbinnen collectieven van boeren verantwoordelijk zijn voor de uitvoering (zie kader).

Waarom is dat er gekomen?

“Wij wilden een systeem dat flexibeler is en waarbij de verantwoordelijkheid voor de keuzen van waar welk beheer zo dicht mogelijk bij de boeren zelf wordt neergelegd. Op die manier zijn we in gesprek gegaan met de overheid en daar is dit uitgekomen. Een seizoen ziet er nu als volgt uit. Je maakt in de herfst en de winter afspraken over welk beheer je gaat doen. Dat overleg je ook met de burens en het collectief dat het organiseert. Tijdens het broedseizoen is er een veldmedewerker van het collectief die meekijkt met de boeren van hoe het gaat met de vogelstand. Dat kan leiden tot

aanpassing van het beheer tijdens het seizoen. Stel je hebt een perceel dat je pas op 1 juni mag maaien. Voor die datum komt de veldmedewerker kijken of daar broedende vogels zitten of vogels met jongen. Als dat zo is, dan ben je bijna verplicht, en iedereen doet dat ook wel, om de maaidatum te verplaatsen. Dus dan gaat die van 1 naar 8 of 15 juni. Dan verdien je ook meer geld want dat heeft meer effect op je bedrijf. Maar andersom kan ook. Als je met elkaar constateert dat er geen vogels meer zitten mag je eerder maaien als je dat zou willen. Maar dan krijg je ook minder geld. Dus

gedurende het seizoen wordt het vogelbestand gemonitord en het beheer aangepast als dat nodig is. En aan het eind van het seizoen kijk je met elkaar terug van goh hoe is het nu gegaan, lag het beheer nu echt op de goede plek of hebben we de dingen verkeerd ingeschat. En dan kun je het beheer voor het volgend jaar weer aanpassen. Dat is het mooie van het nieuwe stelsel. In het verleden was het zo dat je afspraken maakte voor zes jaar. En als je dan na een jaar tot de conclusie kwam dat een onderdeel van het weidevogelbeheer op een ander perceel had gemoeten, dan was het jammer maar helaas.”

Agrarisch natuurbeheer heeft een slecht imago. Denk je dat dit nieuwe stelsel daar verandering in brengt?

“We liggen onder een vergrootglas, er wordt heel vaak negatief over ons geschreven, wel of niet terecht, daar kun je van alles van vinden. Dit is de laatste kans om te

laten zien dat we het wel kunnen. En dat is ook waarop we inzetten, maar dan moet je wel laten zien wat het effect van agrarisch natuurbeheer is.

De collectieven doen zelf de beheermonitoring, kijken wat er in het veld gebeurt, en zijn zich er goed van bewust dat dat professioneel moet gebeuren. We moeten geen cijfers naar buiten brengen waarvan de eerste de beste deskundige zegt: dat klopt niet. In bijvoorbeeld Friesland zijn we daar al wat verder mee. Daar werken we samen met de Bond van Friese Vogelwachten die veel tellingen doet. Die registraties combineert bureau Altenburg en Wymenga met BST-tellingen (bruto territoriaal succes) tot een verhaal over de trends in Friesland. Hun conclusie van de afgelopen twee jaar is dat waar een goed agrarisch natuurbeheer is de vogelstand stabiliseert of zelfs toeneemt.

De provincies doen de beleidsmonitoring. Die is zo armzalig ingevuld dat we daar

geen hoge pet van op hebben. Als je het effect van agrarisch natuurbeheer wilt meten dan moet je fijnmazig monitoren, dan moet je bijvoorbeeld gebieden met en zonder agrarisch natuurbeheer met elkaar kunnen vergelijken. Maar als je zo weinig meet dat je alleen op landelijk niveau uitspraken kunt doen, dan zegt dat niets over het succes of falen van het agrarisch natuurbeheer. Want de oppervlakte agrarisch natuurbeheer is zo klein dat ook al zouden we daar perfect werk afleveren, dan nog zouden we de dalende lijn op landelijk niveau niet kunnen ombuigen. Ik kan nu al voorspellen dat de conclusie van de beleidsmonitoring zal zijn dat het allemaal niet veel heeft geholpen. Als we er in slagen om te laten zien dat we wel degelijk resultaat behalen daar waar wij het geld besteden, dan denk ik dat het wel goed komt met het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.”

Voel je die urgentie ook bij de boeren, neemt

hun intrinsieke motivatie voor agrarisch natuurbeheer toe?

“Dat laatste zeker. Als je mij in 2000 had gevraagd: ga jij een deel van je land plasdras maken, dan had ik gezegd: ben je gek, laat de natuurjongens dat maar doen, ik ga toch niet mijn land onder water zetten voor een paar vogels. Vijf tot zes jaar geleden was dat nog een heel zware discussie. En

nu is er volgens mij geen weidevogelgebied meer in Nederland waar boeren aan agrarisch natuurbeheer doen, waar geen plasdras is. Kruidenrijk grasland hetzelfde. Dat was me wat, want daar mocht geen kunstmest meer op. Dan begonnen boeren al met hun tanden te knarsen. Als je ziet hoe snel zich dat ontwikkeld heeft. Kruidenrijk grasland is nu een vast onderdeel van wei-

devogelbeheer, overal. Dat komt omdat je het daar met elkaar over hebt en omdat je vervolgens ziet dat het effect heeft. Want het stikt echt van de vogels als je bijvoorbeeld een goede plasdras hebt. En de volgende stap is iets doen aan het waterpeil in de sloot. Dat ligt nu nog erg gevoelig, maar iedereen snapt dat het waterpeil eigenlijk hoger moet in gebieden met een

goed weidevogelbeheer. Daar hebben we nu ook een pakket voor en daar wordt nog maar mondjesmaat gebruik van gemaakt, maar dat gaat veranderen, denk ik. Het is nog even wennen, maar dan gebeurt het. Dus ja, ik merk dat boeren steeds meer gemotiveerd raken.”

Je hebt je eerder uitgelaten over de Nederlandse landbouw en gezegd dat die op een dood spoor zit. Wat bedoel je daarmee?

“Dat de ontwikkeling die we de afgelopen 70 jaar gehad hebben – meer produceren op hetzelfde oppervlakte – voorbij is. We zijn uitontwikkeld, we lopen continu tegen allerlei grenzen aan. Als we een oplossing bedacht hebben voor de ene grens dan duikt er ergens anders wel weer een probleem op. Dat komt gewoon omdat we aan het maximum zitten van wat wij kunnen

produceren in Nederland.

Na de Tweede Wereldoorlog was de opgave: meer voedsel produceren van betere kwaliteit tegen een betaalbare prijs. Die maatschappelijke opdracht hebben we perfect uitgevoerd als landbouw. Maar er zijn wel een paar nadelen. De biodiversiteit keldert als een baksteen en we mergelen de grond uit. Een Brabantse boer, die was verkozen in de duurzame top 100 van Trouw zei het zo treffend: “Mijn grootvader is hier begonnen. Die heeft het land ontgonnen. Mijn vader heeft het nog vruchtbaarder gemaakt. En ik ben de eerste generatie die de grond in een slechtere conditie overgeeft aan de volgende generatie. Ik schaam me.”

Hoe ziet de landbouw er over 20 jaar uit als jij het voor het zeggen hebt?

“Over 20 jaar hebben we dan een landbouw die de grond zo gebruikt dat de biodiversiteit minimaal op peil blijft en die oog heeft voor het onderhoud van het landschap. We moeten een nieuwe koers kiezen richting natuurinclusieve landbouw. We denken dat je het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) veel meer zou moeten richten op die ontwikkeling. Dus dat je de platte hectaretoeslagen langzamerhand ombouwt naar een systeem dat een bepaalde ontwikkeling stimuleert. Dat gebeurt nu veel te weinig. Het GLB is een machtig instrument van de maatschappij om te zorgen dat de landbouw die beweging maakt die we graag willen. En het agrarisch natuurbeheer is een voorbeeld van zo’n beweging. Alleen

het budget is met 60 miljoen euro veel te klein. Als je serieus wil dat de landbouw zich op een andere manier gaat ontwikkelen, dan moet je die bedrijven die dat al doen stimuleren. Zorg dat daar meer geld in omgaat. En als je echt wilt dat dat effectief is dan komen we op de rol van de collectieven. Collectieven zijn regionaal georganiseerd en hebben kennis en kunde opgebouwd over wat past in een gebied en welke maatregelen daarbij horen. En ze hebben ook de kennis en kunde om met boeren overweg te kunnen en gezamenlijk afspraken te maken.

Het eerste doel van BoerenNatuur is het zo uitvoeren van het agrarisch natuurbeheer dat iedereen over zes jaar zegt: dat is een goed stelsel, daar gaan we mee verder. Het tweede doel is met elkaar nadenken over waar we met de landbouw naartoe willen. Beide verhalen mag ik uitdragen namens de collectieven. En dat doe ik met plezier.”

RAOUL BEUNEN & BAREND HAZELEGER

Het nieuwe stelsel agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Per 1 januari 2016 is een nieuw stelsel van agrarisch natuur- en landschapsbeheer van start gegaan. Het kabinet Rutte wilde een vereenvoudiging van het oude systeem, een meer doel- en gebiedsgerichte aanpak en een deel van haar verantwoordelijkheid decentraliseren naar de provincies. De deelnemers wilden een flexibeler systeem met meer keuzevrijheid. Het resultaat is een nieuw stelsel waarin collectieven van boeren, in veel gevallen gevormd op basis van agrarische natuurverenigingen, de spil vormen. Zij maken jaarlijks een gebiedsbeheerplan met maatregelen, vragen hier subsidie voor aan bij het rijk, organiseren de uitvoering en de controle (samen met de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit) en betalen de boeren uit. Het rijk sluit voortaan alleen nog maar contracten af met deze collectieven en de provincies stellen de ambities en natuurdoelen op door jaarlijks in natuurbeheerplannen aan te geven waar de kansrijke gebieden voor agrarisch natuur- en landschapsbeleid liggen. In het eerste jaar van het stelsel deden 6.650 boeren op ongeveer 67.000 hectare aan agrarisch natuurbeheer (inclusief doorlopers uit het oude stelsel): weidevogelbeheer (op ongeveer 80% van de oppervlakte), akkervogelbeheer, botanisch beheer, beheer van landschapselementen en droge en natte dooradering. Het

budget voor de vergoedingen bedroeg 60 miljoen euro, 30 miljoen van de EU (POP3-gelden) en 30 miljoen cofinanciering van het rijk.

Het is nog te vroeg om uitspraken te doen over de effecten van het nieuwe stelsel, maar Alterra heeft wel een ex ante evaluatie uitgebracht. Daaruit blijkt onder meer dat het weidevogelbeheer iets meer geconcentreerd is in kansrijke gebieden (62-64%, was in 2010 58%).

Het nieuwe stelsel is in relatief korte tijd in elkaar getimmerd. De vorming van 40 collectieven en de certificering daarvan binnen een jaar is een prestatie van formaat. Maar er zijn het afgelopen jaar ook tal van uitvoeringsproblemen naar voren gekomen. De belangrijkste zijn:

- betrokkenheid van andere gebiedspartijen

Het is de opzet dat de collectieven en ook de provincies gaan functioneren als gebiedsregisseurs die de inbreng van andere relevante partners in een gebied bundelen. Donkergroen (natuurbeheer), lichtgroen (agrarisch natuurbeheer) en blauw (waterbeheer) moeten samenkomen in een leefgebied. Die samenwerking met name met de waterschappen is nog moeizaam;

- uitvoeringsbureaucratie

In Nederland is gekozen voor een systematiek waarin collectieven centraal staan en

niet langer individuele boeren. Maar de (juridische) regelgeving rond agrarisch natuurbeheer is nog sterk gericht op individuele bedrijven. Een goed voorbeeld is de boeteclausule van de EU die bepaalt dat een boete wordt opgelegd als een fout of afwijking wordt geconstateerd op 3% van de totale oppervlakte of 2 hectare. Alex Datema: "Die 3% foutmarge komt bij de gemiddelde boer redelijk overeen met een afwijking op 2 hectare. Maar een collectief dat 1.000 hectare onder contract heeft en op 2 hectare in de fout gaat, betaalt al een boete bij een afwijking van in dit geval slecht 0,2%. Dus tegen dit soort dingen lopen we nu aan. Het mooie is wel dat Brussel heel geïnteresseerd is in wat wij doen en met ons meedenkt, omdat dit een werkwijze is waarmee mogelijk meer dingen bereikt zouden kunnen worden op het platteland."

Bronnen:

Hendrik, T., 2016. Evaluatie invoering ANLB 2016; Natuurlijk beter! Hoevelaken, Vellekoop & Meesters B.V.

Melman, Th.C.P., A.G.M. Schotman, H.A.M. Meeuwse, R.A. Smid, B. Vanmeulebrouk & H. Sierdsema, 2016. Ex-ante-evaluatie ANLB-2016 voor lerend beheer. Een eerste blik op de omvang en ruimtelijke kwaliteit van het beheer in het nieuwe stelsel. Wageningen, Alterra, Wageningen UR.